

Oponentský posudek na monografii Šárky Havlíčkové-Kysové

Režisér jako koncept /Tvorba operního režiséra Miloše Wasserbauera v padesátých a šedesátých letech 20.století –Univerzita Karlova-nakladatelství Karolinum, Praha 2019,298 stran

Tuto práci považuji v řadě monografií operních režisérů a jejich díla za velmi užitečnou a svým způsobem i průlomovou, a to především z metodologických důvodů. Pojednat seriózně a s co největším heuristickým nasazením o něčem, z čeho nám zbyly fotografie, v lepším případě režijní knihy a teprve v posledních desetiletích audio a video záznamy, není snadné. A je velkou výhodou, když si toto dilema řešitel plně uvědomuje a vyřeší svůj přístup k dochovaným pramenům a literatuře s pevně stanovenou metodologií, kterou potom důsledně uplatňuje.

V tomto případě proběhl velmi zdařilý pokus, jak co nejobektivněji zachytit něco, o čem máme vlastně jen zprávy z kritik a v lepším případě několik primárních pramenů. Autorka problematiku zpracovala ve třech oddílech- ten první s názvem operní režisér jako proměnlivý koncept, druhý potom pod názvem Život Miloše Wasserbauera a konečně třetí nejobsáhlejší s názvem Operní režisér jako soubor konceptů- tyto koncepty jsou podrobně rozebrány, jak se o tom ještě zmíníme...

Metodologická kapitola se vyrovnává velmi seriózně se soudobým stavem řešení podobných situací v teatrologické literatuře naší doby. V našem prostoru od dob pozitivismu přes strukturalismus a období po druhé světové válce se postupně proměňuje přístup k takto koncipované monografické sondě, která se jeví v průběhu času stále potřebnější. Současně se ukazuje, jak je obtížné shromáždit a posoudit objektivně prameny něčeho tak prchavého jako je divadelní inscenace. S plným vědomím těchto skutečností autorka řeší stav možností a bere v potaz širší mezinárodní kontext. Výsledkem pak je velmi kvalitní úvod do problematiky a současně metodologická sonda, nabízející hodnotící kritéria.

Po takto exponovaném tématu následuje stručná životopisná kapitola Život Miloše Wasserbauera s příznačným podtitulem...Badatelský výběr zpráv/informací o životě a díle Miloše Wasserbauera. Autorka ihned poznamenává, že pokud není uvedeno jinak, vychází..."z úředních dokumentů, z věcných údajů v oficiální a pracovní korespondenci"...a samozřejmě nejvíce pracuje s pozůstalostí Miloše Wasserbauera, která je uložena v oddělení dějin divadla Moravského zemského muzea v Brně. V popisu Wasserbauerových režii mě zaujala činoherní režie Moliérova Ztřeštěnce z 10.4.1946 v Redutě. Jak k této inscenaci asi Wasserbauer přišel? To samozřejmě

nemusí wasserbauerovská monografie řešit, ale pro sledování osudů moliérovské dramaturgie a překladů to může být zajímavá marginálie...

Jinak se život režiséra promítá do jeho režii, inscenačních trendů a scén, na kterých působil. Jde vlastně o biografii jako úvod k další kapitole, kterou autorka výstižně nazývá ...Operní režisér jako soubor konceptů...A tato bohatě členěná více než dvoustostránková kapitola tvoří podstatu díla a v ní také probíhají ta nejdůležitější zjištění, analýzy a konfrontace.

Autorka vychází z koncepce, kterou u Wasserbauera postřehli hodnotitelé z nedávné doby a kterou lze shrnout zjednodušeně tezí „od realismu k metaforičnosti“/O.Janáčková/. Je si ale plně vědoma specifčnosti operní režie, která- jakoby se odvíjela od symboličnosti a metaforičnosti až k dekompozici zejména u oper, které jsou stálou součástí repertoáru. Myslím, že na počátku těchto

úvah autorka trefně umísťuje citát z hodnocení Pavla Drábka při rozboru Zichovy viny, který probíhal po provedení díla koncertně 9.6.2018 v brněnské Redutě. Idea vyložit postupně koncepty tvorby u Wasserbauera je velmi nosná a připadá mi jako nejlepší řešení problému, jak uchopit něco, o čem máme tak malé a jednostranné informace a prameny. Nejprve je řešen koncept Wasserbauer jako realistický operní režisér. Jako divadelní dítě si pamatuji z autopsie všechny brněnské nejen wasserbauerovské režie a čím dál tím víc docházím k názoru, že tzv. socialistický realismus byl především sjezdovou a konferenční záležitostí a působil proklamativně a spíše jako jakýsi ideální stav, k němuž všichni údajně směřovali. Ve skutečnosti docházelo k syntézám praxe 20.-40.let- v případě Brna- a kdybychom hledali skutečně „socialisticko-realistické opery“ v Brně, tak by se vše smršlo na Kabalevského Tarasovu rodinu a Mejtusovu Mladou gardu. Obě jsem jako dítě viděl a protože jsem současně znal i celý činoherní repertoár od Party brusiče Karhana přes Mordovou rokli až někam po Duchcovský viadukt, musím po letech konstatovat, že opera v tomto směru jaksi zaostávala za činohrou a kromě těchto v té době asi částečně upřímně míněných úliteb měla v Brně velkou oporu v Janáčkově odkazu a v možnosti zaštitit se Smetanou , který byl pochopitelně něčím, co hájil Zdeněk Nejedlý. Dnes převládá obecná tendence nasazovat Nejedlému psí hlavu a teprve Křesťanova monografie ukázala Nejedlého objektivněji a v celé tragice doby. Ale už osvícený Ferdinand Peroutka napsal o Nejedlém v eseji Masarykova osobnost /F.Borový, Praha 1932/ tato jasnozřivá slova: ...Pan profesor Nejedlý si řekl: Hus kritizoval, Havlíček kritizoval, Masaryk kritizoval, já jako český člověk jsem povinen také kritizovati. I jal se kritizovati tak mohutně, že se stal k jakékoliv pozitivní práci nepotřebným. Kritičnost, jež jím lomcovala, byla tak veliká, že se mohla uspokojiti jen žitím v konkubinátě s komunistickou stranou. Neboť tato strana nereprezentovala nic, co jest,

představovala něco, co bude, červánky některého báječného dne v budoucnosti...Pan profesor Nejedlý nikdy neřekl pořádně, co soudí o cílech komunistické strany a o jejím plánu na uspořádání budoucnosti...Potud vynikající a nekompromisní Peroutka, který obdobně jako Nejedlého kritizoval takto věcně a oprávněně i TGM./ viz Ferdinand Peroutka: ANO A NE, nakladatelství F. Borový, Praha 1932, str.282/.TGM byl samozřejmě pro komunisty po roce 1948 postupně nepřijatelný- vysvětlovat např. první světovou válku jako světovou revoluci bylo pro ně absurdní / což se právem i F. Peroutkovi přičítá/ a mnoho dalších věcí, ale je třeba si uvědomit, že Nejedlý vydal v nejhorší době čistek a politických poprav svou monografii o TGM, kterého obdivoval a jemuž byl v některých věcech tak podobný /..Tato někdejší kritičnost spojená se senilitou vedla i k politickému odstavení Z. Nejedlého- funkce „místopředsedy“ vlády byla záměrně zkonstruována tak, aby formálně seděl ve vládě, ale nemohl prakticky do ničeho zasahovat. A i školská reforma nebyla přímo jeho dílem a on, který požadoval vysokoškolské vzdělání málem i pro učitelky mateřských škol, byl odstraněn a vše později na něj bylo svedeno- situace u nás dobře známá- po roce 1849 takto vznikl tzv. Bachův absolutismus- jeho skutečným hybatelem byl kníže Schwarzenberg, který chtěl popravovat revolucionáře z roku 1848 a zaštil se bývalým revolucionářem Alexandrem Bachem, který musel „konat“ a na kterého se celá špína této skoro desíleté epochy hodila...Naštěstí 19-letý císař František Josef 1. navzdory své výchově naprostými idioty z dvorského prostředí odolal a tyto rozsudky smrti nikdy nepodepsal...

Vracíme-li se k dalším konceptům, je třeba konstatovat, že po socialisticko realistické epizodě, kterou jsme se pokusili netradičně vysvětlit, následovaly už inscenace, které Wasserbauera převáděly někam úplně jinam. Byl to Cikkerův Juro Jánošík v Bratislavě 1954 a Janáčková Její pastorkyňa rovněž v Bratislavě 1955. A ještě několik bratislavských inscenací, z nichž byl nejvýznamnější Verdiho Don Carlos, který režiséra vedl k novému výkladu tradiční operní linie/17.3.1956/ a opožděná tzv. socialisticko-realistická inscenace opery jednoho ze sovětských hlavních sloupů celé pochybné epochy a úhlavního nepřítele S.S.Prokofjeva Tichona Chrennikova a jeho opery V búrce / bratislavská premiéra 24.11.1956/ -ale po této nějak jistě politicky motivované kauze následoval v Bratislavě už

jen Cikkerův Beg Bajazid a Smetanův Dalibor- Wasserbauerův příklon k novému výkladu české historie v romantizující podobě pokusu o heroickou operu a pak už pozoruhodná inscenace Janáčkovy poslední opery Z mrtvého domu v Brně 1958, která předznamenala novou éru v inscenování Janáčka na jeho domovské scéně- a pak již jen dva „odskoky“ do Bratislavy, která pro Wasserbauera tolik znamenala- a sice Janáčková opera Příhody lišky Bystroušky /1958/ a Suchoňův Svatopluk /1960/.Obdobně jsou pojednány další janáčkovské inscenace v Brně a dvě hostující

inscenace Miloše Wasserbauera- a to Verdiho Síla osudu v Lipsku a milánská inscenace Šostakovičovy opery Katěrina Izmajlova...Velmi důležitým momentem při rozboru jednotlivých konceptů, vytvářejících režiséřský profil Miloše Wasserbauera je vliv scénografie. Ta velmi záhy- už od druhé poloviny 50.let- navazovala evidentně na meziválečné postupy. Toto je v knize několikrát významně rozebráno a upřesňuje to hodnocení dějin operní režie u nás v 50. a ž0. letech XX. století.

Závěrem: Monografii Šárky Havlíčkové-Kysové považuji za vynikající portrét českého operního režiséra s přesahem do soudobé problematiky operní režie. Autorka plně prokázala mimořádné schopnosti pro vědeckou práci a závěrem rád doporučuji, aby bylo v započatém řízení pokračováno tak, aby mohlo být úspěšně ukončeno.

.....
Prof.PhDr. et MgA.Miloš Štědroň,CSc. et dr.h.c.,

Ústav hudební vědy FF MU

Brno, 5.8.2021